

Medeltida kyrkor i Skåne

Barbro Sundnér

Dokumentation

Syfte och bakgrund

På 1990-talet åkte jag runt till de flesta skånska medeltidskyrkor för att göra en inventering som låg till grund för ett byggnadsarkeologiskt forskningsprojekt, som finansierades av Humanistiska forskningsrådet (HSFR). Resultatet blev en opublicerad rapport till HSFR medan vissa delar publicerades som artiklar och annat har använts i Riksantikvarieämbetets sockenkyrkoprojekts databas över de skånska medeltidskyrkorna.

Utgångspunkten för projektet var att undersöka hur byggnadsmaterial och byggnadsteknik förändrades i det medeltida stenkyrkobyggandet. Frågan prövades på ett mindre antal skånska kyrkor vid två olika tillfällen på 1980-talet (Sundnér 1986, 1989). Resultatet visade kronologiska förändringar både beträffande vilka bergarter man valde, hur man bearbetade stenarna och hur man murade. Eftersom Skåne representerar ett område med skilda naturgeografiska förutsättningar, inte minst när det gäller förekomst av råvaror till byggandet, var det möjligt att se att man under den äldre medeltiden huvudsakligen valde lokala bergarter. Det var bara i undantagsfall, som i det första stenbyggandet under 1000-talet med Dalby kungskyrka och de äldsta delarna av Lunds domkyrka som man valde att transportera byggnadssten längre sträckor (Löfvendahl och Sundnér 1997, Sundnér 1995, 2000, 2012). Under loppet av 1100-talet kom dock sandstenen från Höör i mellersta Skåne att få en större spridning som bearbetad sten främst i portaler och dopfuntar. Från 1200-talet blev tegel alltmer använt som byggnadsmaterial och fick framför allt under 1400-talet en stor produktionsökning främst för omfattande valvslagning. Teglet kom också att ersätta naturstenen i portaler och utsmyckningar när murarna byggdes av markstenar. Dessutom ändrades murningstekniken genom att stenarna inte längre lades i jämna lager. Även arkitektoniska förändringar av skilda slag är iakttagbara och har därför på olika sätt registrerats, bland annat genom utvecklingsplaner.

Hur byggnadsstenen under senare århundraden har använts, både i Skåne och i hela landet, framgår i ett landsomfattande projekt inom Riksantikvarieämbetets program *Luftföreningar och kulturmiljö* (Friberg och Sundnér (red.) 1996). Bland annat blev det tydligt hur att valet av olika bergarter varierar i tid men utgår också från beställarnas behov och avsikter (Sundnér 1997).

Fördelen med att använda medeltida kyrkor som undersökningsobjekt är att de har haft samma användningsområde ända sedan de byggdes och därmed också ständigt genomgått ombyggnader och restaureringar som speglar samhällsförändringar på olika sätt. Dessutom har de varit föremål för många byggnadsarkeologiska murverksundersökningar och är ovanligt väl utnyttjade i forskningen.

Varje forskare måste göra sin egen inventering eftersom den alltid görs utifrån speciella frågeställningar, men ändå tror jag att vissa delar av mitt material kan underlätta för andra som vill använda de skånska medeltidskyrkorna i sin forskning eller för studenter inom t.ex. arkeologi och

konstvetenskap liksom för antikvarier. Därför har jag valt att göra mitt material tillgängligt, dels som en katalog som visar kyrkornas byggnadshistoria i planritningar och dels som ett dataregister.

Urval

Eftersom syftet bl.a. var att kombinera byggnadsmaterial och murningsteknik kronologiskt måste murverket vara tillgängligt för undersökning. Valven i de skånska medeltidskyrkorna är oftast senare än omgivande murar, vilket innebär att de övre delarna av de ursprungliga murarna är synliga från vinden och inte täckta av senare tiders putslager. Detta gäller däremot inte alltid kormurarna, där valven i regel går så högt att murverket inte är synligt, och ytterst sällan absidmurarna. I många kyrkor är endast tornen bevarade, vilket inte ger någon relation till andra byggnadsdelar. Därför valde jag att endast undersöka de kyrkor som har bevarade medeltida långhus och de medeltida byggnadsdelar som hör samman med dessa.

Även om avsikten var att så långt som det var möjligt undersöka alla medeltida byggnadspartier hindrades detta många gånger av praktiska skäl. Många valv är täckta med isolering, puts täcker murverket, nya innertak omöjliggör murverksundersökning m.m. Därför har jag inte alltid kunnat registrera alla de data som planerats. I flera fall har dock tidigare undersökningar kunnat användas. Städernas kyrkor uteslutits ur undersökningen eftersom de inte är jämförbara med landsbygdens sockenkyrkor. Domkyrkan i Lund har dock i annat sammanhang undersökts beträffande byggnadsstenen (Löfvendahl och Sundnér 1997).

Totalt finns 283 helt eller delvis bevarade medeltidskyrkor i Skåne, av dessa ingår 245 kyrkor i inventeringen. Sex kyrkor (Östra Strö, Östra Hoby, Munka Ljungby, Vallkärra, Skurup och Vinslövs kyrkor) som saknar bevarat långhus har ändå tagits med därför att det fanns andra byggnadsdelar som var intressanta i sammanhanget.

Utförande och register

För att fältinventeringen skulle vara genomförbar måste den utföras snabbt och effektivt, vilket innebar att flera kyrkor besöktes under samma dag. Vid tiden för undersökningen 1994-1997 var den digitala dokumentationen i sin linda, jag hade t.ex. inte tillgång till digital fotografering eller bärbar dator. Därför skapade jag en mall med de för frågeställningen väsentligaste parametrarna som dessutom skulle kunna hanteras digitalt. Blanketten utformades i ett program som då endast fanns för Macintosh, File maker, för att lätt kunna överföra den insamlade datan till den digitala versionen. Senare har alla data överförts till Excel för att lättare kunna arbeta med korssökningar.

Registren är delade i två delar, A som omfattar uppgifter som rör hela kyrkan, B där uppgifterna relateras till de olika objekten. Dessutom finns alla kyrkorna presenterade i planritningar med markering av deras medeltida byggnadshistoria. I samtliga delar anges kyrkornas namn och härader.

Del A

- Geologisk bergartsbestämning
- Inventeringsdatum
- Sammanfattande byggnadshistoria
- Tornbeskrivning, torntrappor

- Arkeologiska undersökningar
- Kalkmålningar
- Korskrank
- Öppningar i gavelrösten mellan de olika byggnadsdelarna
- Förekomst av medeltida takstolar
- Information om tillgänglighet på vinden

Del B

- Varje byggnadsdel, objekt, relateras till nedanstående data:
- Period
- Byggnadsmaterial: tegel, Bergarter, stenarnas storlek och bearbetning
- Murningsteknik, murarnas tjocklek
- Byggnadernas, portalernas och fönstrens höjd, längd, bredd
- Korens relation till långhuset
- Sockel, fris, blinding
- Valv: konstruktion och form

Relativ kronologi och datering

Målsättningen var att undersöka den medeltida stenbyggnadstekniken varför fältinventeringen koncentrerades på perioden fram till omkring år 1600. Anledningen till att gränsen inte sattes till reformationen, som för Skånes del formellt var 1536, var att det i regel är svårt att identifiera det tidiga och sena 1500-talet i kyrkorna. Tidsangivelserna är dock ganska flytande eftersom de i de flesta fall grundar sig på stil och konstruktion.

Medeltidens skånska kyrkobyggnade kan identifieras i två åtskilda perioder med 1300-talet som avgränsning. Under den första perioden, från mitten av 1000-talet, byggdes de flesta kyrkorna. Det är också den period som omfattar den romanska byggnadsstilen. Även om en del nya kyrkor byggdes under den påföljande perioden innebar byggandet mest om- och tillbyggnader, allra mest i form av valv. Under modern tid var det framför allt 1800-talet som stod för de stora förändringarna. Många medeltidskyrkor revs, andra utvidgades med korsarmar och inte sällan med helt nya korpartier.

Vid fältinventeringen registrerades således alla data i endast två tidsperioder, period 1 (1050-1300) och period 2 (1300-1600). Kyrkornas eftermedeltida byggnadsdelar period 3 (1600-1800), period 4 (1800-1900) och period 5 (1900-talet) framgår endast i den korta sammanfattande beskrivningen och har främst hämtats från småskrifter i kyrkorna samt ibland från Lunds stifts *Vård- och underhållsplaner*.

Identifieringen av de medeltida perioderna har utgått från hur de olika byggnadsdelarna i varje kyrka (absid, kor, långhus, torn, valv och olika tillbyggnader och ombyggnader), tillkommit i en relativ kronologi grundat på iakttagelser i murverket. I första hand har jag utgått från egna iakttagelser men där det varit möjligt har utförda byggnadsarkeologiska undersökningar kompletterat tolkningen. När jag kunde identifiera flera ingrepp under samma period tillfogades undergrupper som 1a, 1b osv. Iakttagelserna av den relativa kronologin grundar sig på byggnadstekniska iakttagelser som t.ex. stötfogar mellan olika byggnadsdelar eller hur sockelpartiet är utformat. Den vanligaste iakttagelsen

är relationen mellan utvidgningar och valvslagning vilket oftast inneburit att det varit möjligt att se bortrivna murar ovan valven och hur dessa förhållit sig till puststratigrafi och valvens anslutningar. Eftersom det inte finns några kontaktytor mellan valven i de olika byggnadsdelarna har i stället konstruktionen av valvkapporna, formen på valvribbor och pilastrarnas kragband varit ledande för en kronologisk bedömning i stora drag på grundval av Monica Rydbecks tolkningar (Rydbeck 1943). Det finns dock risk för felaktiga bedömningar eftersom de ofta grundade sig på de begränsade murpartier som är synliga från vindarna ovan valven.

I den mån det finns skriftliga belägg eller dendrokronologiska dateringar har dessa använts. Andra källor har varit konsthistoriska dateringar av kalkmålningar.

Byggnadsdelarnas måttförhållanden och ritningar

Avsikten var att undersöka om det fanns möjlighet att gruppera kyrkorna efter vissa proportions- eller måttförhållanden. Med hänsyn till att några utförliga uppmätningar inte kunde utföras var syftet i första hand att få fram ungefärliga måttförhållanden. Mätningarna innehöll i regel endast tre mått för varje rumsenhet: invändig bredd (som alltid togs i rummets östra del, om möjligt), invändig längd och yttre höjd (från marknivå till takfot, där hänsyn togs till iakttagbar sekundär förhöjning). Murarnas tjocklek mättes för varje rumsdel i fönster, eller i förekommande fall i portaler, både i nord- och sydmurar. Tornens murtjocklek mättes i västmuren om det inte fanns annan möjlighet. Ursprungliga bågar, tornbågar, triumf- och tribunbågar mättes i höjd och bredd. Eftersom jag utförde mätningarna ensam var jag hänvisad åt mätstav och tumstock.

Befintliga planer, oftast från C G Brunius samlingar (ATA, Riksantikvarieämbetet, Stockholm) och/eller Theodor Wåhlins och Eiler Graebes samlingar (Lunds universitets historiska museum), skannades i ett ritprogram (Mac draw, som senare överförts till Illustrator). I de fall uppenbara avvikelser i måttförhållanden upptäcktes, korrigerades ritningarna.

Byggnadsmaterial och murningsteknik

För att kunna diskutera stenmaterialets härkomst och användning har det varit nödvändigt att samtliga bergarter som ingår i byggnaderna bergartsbestäms. Den geologiska bergartsbestämningen har inte varit möjlig för alla murpartier utan har främst koncentrerats på de bearbetade stenarna och som i regel utförts av geologer, främst Ulf Sivhed, SGU, Lund. Övrig identifiering av bergarter har jag själv svarat för.

Iakttagelser som gäller murningstekniken har koncentrerats på stenarnas bearbetning, storlek och skiftens höjd för varje byggnadsdel och varje iakttagbar byggnadsperiod. Gavlarna har endast i undantagsfall, dvs. när det inte funnits annan möjlighet, använts för registrering av murningsteknik. I flera fall är gavlarna tunnare än övriga murar och består också av mindre stenar än murverket i övrigt. I tegelmurverk har förbandstekniken registrerats liksom förekomst av räfflade tegelstenar. Övriga iakttagelser är fogbehandling som ritsade eller skolade fogar.

Steninventarier i Lunds universitets historiska museum. Den stensulptur, portaler, friser, dopfuntar m.m., som finns i LUHM har bergartsbestämts och tillfogats de kyrkor de tillhör (Sundnér 1990).

Källor och litteratur

Utöver fältundersökning har även viss litteratur och arkivmaterial använts (Brunius 1850, Rydbeck 1936 och 1943, Tynell 1913-21, Banning 1976, Karlsson 1998) samt vägledning i kyrkorna. Senare har även en del av stiftets VOU-planer utnyttjats. Viktig information har framför allt de byggnadsarkeologiska undersökningarna som utförts av Skånes Hembygdsförbund, senare Regionmuseet, gett.

Ritningarna i katalogen

Ritningarna visar endast kyrkornas medeltida byggnadsdelar men i några fall syns även 1600-tals förändringar.

Planritningar ger endast en grov uppfattning om kyrkornas byggnadshistoria, framför allt för att de endast visar en dimension av en tredimensionell byggnad. Dessutom är tolkningen av de olika byggnadsdelarnas kronologiska förhållande till varandra grundad på iakttagelser av det invändiga murverket uppe på vindarna och där det var möjligt, kombinerat med observationer av andra detaljer som struktur av sockelpartier. En hel del kyrkor, 148 st, har undersökts byggnadsarkeologiskt i samband med putsrestaureringar, men i regel endast en muryta, oftast den yttre. Undersökningarna och rapporterna varierar också avseende detaljering och omfattning. Byggnadsarkeologiska undersökningar som inte är publicerade på Regionmuseets hemsida efter 2012 har inte använts.

Bågar, portaler och fönster

När tornbågarnas, triumfbågarnas och tribunbågarnas ursprungliga bredd inte varit synlig eller på annat sätt är känd, har ett frågetecken lagts till på ritningen. De flesta medeltidskyrkor i Skåne har haft två motställda portaler i långhuset, men oftast har den ena portalen inte varit synlig eller kunnat identifieras i sockelpartiet eller i äldre uppmätningar. Då har den inte heller markerats på ritningen vilket ju lätt kan missuppfattas att det aldrig funnits mer än en portal. Hittills har endast Håstads kyrka visat sig med stor säkerhet sakna nordportal, medan Tosterups kyrka förlorade sin nordportal i början av 1500-talet då den murades igen. När däremot en sida av omfattningen påträffats, eller när det finns uppgifter om att en portal funnits men bredd eller placering är osäkert, har den försetts med ett frågetecken. Många ursprungliga fönster är synliga från kyrkvindarna och andra har framkommit vid murverksundersökningar men eftersom det var alltför arbetskrävande att mäta in deras placering valde jag att inte markera dem på ritningarna. Däremot finns de med i registret.

Byggnadshistoria

I anslutning till planritningarna finns en kort sammanfattning över kyrkornas byggnadsutveckling som relateras till de färger som använts för de olika perioderna och etapperna.

Förklaring till registren

Registren är delade i två delar, A som omfattar uppgifter som rör hela kyrkan, B där uppgifterna relateras till de olika objekten.

Del A

Nr	Alla kyrkor fick nummer för att kunna relateras till handritad karta eftersom det vid inventeringstillfället inte fanns tillgång till digitala kartor
Namn	Kyrkornas namn
Härad	Häraderna enligt modern indelning
Bergartsbestämning	Förste statsgeolog Ulf Sivhed, SGU, har bergartbestämt en stor del av materialet, främst dopfuntar, portalomfattningar och inskriftstavlur. Övriga bergartsbestämningar har utförts av prof Kent Larsson, Geologiska institutionen, Lund, stenmästare Mats Johansson, Dalby samt prof Assar Hadding, Geologiska institutionen, Lund - resterande utgår från mina egna antaganden.
Inv	Anger datum för fältinventeringen
Byggnadshistoria	Kortfattad sammanställning av kyrkornas byggnadshistoria i en relativ kronologi, indelad i fem perioder 1 (1050-1300), 2 (1300-1600), 3 (1600-1800), 4 (1800-1900), 5 (1900-talet). De tre eftermedeltida perioderna grundar sig på uppgifter ur småskrifter i kyrkorna och från Lunds stifts vårdplaner. De omfattas inte av registreringen i övrigt, inte heller i planritningarna. I de fall flera förändringar skett under samma period har de fått tillägg med bokstäver, t.ex. 1b, 1c osv. Parenteser anger försvunna byggnadsdelar, frågetecken anger osäkerhet.
Litt	Anger främst småskrifter i kyrkorna samt Brunius, Skånes konsthistoria för medeltiden.
Torntrappa	Hur uppgången till tornens övre våningar arrangerats har använts som daterande kriterier men framför allt avslöjar de en förändring av uppfattningen om det nedre tornrummets funktion. Det viktigaste har varit att registrera om ingången skett inifrån tornrummet eller utifrån.
Tornbeskrivning	Icke systematiskt genomförda anteckningar rörande tornen
Murundersökning	Utförda murverksundersökningar före 2013. Ibland förekommer förkortningar: A-P A= Anna-Paula Andersson, BS= Barbro Sundné, CAM= Carl-Axel Mildner, EC = Erik Cinthio; EG = Evald Gustafsson, HO = Harald Olsson, KA = Karin Andersson, KJ = Karna Jönsson, MC= Mabel Cronvall, OR = Otto Rydbeck, PJ = Petter Jansson
Grävning	Utförda arkeologiska undersökningar före 2013. Om förkortningar se ovan.
Kalkmålning	De flesta uppgifterna är hämtade ur A Catalogue of Wall-paintings in the Churches of Medieval Denmark 1100-1600, men också ur <i>Danske kalkmalerier</i> . (1985-1992)..
Korskrank	Spår i triumfbågen som kan tyda på rester av korskrank
Gavelöppning	I gavelröstena mellan de olika byggnadsdelarna finns i regel öppningar som leder mellan de olika vindarna. Eftersom de flesta kyrkorna inte har haft ursprungliga valv kan ursprungliga gavelöppningar tyda på att de haft

Takstolar	invändiga trätak. Öppningarna kan också visa på hur man kunnat röra sig mellan de olika vindarna. Förkortningar: A= absid, K= kor, L= långhus, T= torn. Vid inventeringen gjordes en snabb översikt av möjliga medeltida takstolar. Här har även senare dendrodatering tillfogats.
Valvinfo	Många valv är isolerade och därför inte tillgängliga för undersökning, andra är täckta med skräp som också omöjliggör närmare undersökning.
Del B	
Nr, Namn, Härad	Samma som i del A. Omfattar endast inventerade kyrkor.
Period	Samtliga objekt är indelade i en relativ kronologi i fem perioder 1 (1050-1300), 2 (1300-1600), 3 (1600-1800), 4 (1800-1900), 5 (1900-talet). Objekt i de tre eftermedeltida perioderna grundar sig på uppgifter ur småskrifter i kyrkorna och från Lunds stifts vårdplaner. De omfattas inte av registreringen i övrigt, inte heller i planritningarna. I de fall flera förändringar skett under samma period har de fått tillägg med bokstäver, t.ex. 1b, 1c osv. Frågetecken avser osäker datering.
Per 2	Motsvarar föregående tabell men är här renodlad för att lättare kunna användas i sökning.
Objekt	Varje byggnadsdel har identifierats som ett objekt, absid, kor, långhus, vapenhus, torn och torntrappor, sakristia, öst- och västförlängningar samt fönster, portaler och valv i de olika delarna, kalkmålningar och dopfontar.
Obj	Samma som ovan men renodlat för att vara sökbart i registret
Sten 1	Här anges vilken bergart eller tegel som dominerar. Förkortningar M= marksten, NV SK= Nordvästskånsk, KST = kalksten, SST= sandsten, UB= urberg, OB= obestämd. Flertalet kryssvalv och stjärnvalv är av tegel och har därför inte angivits här.
Sten 2	Här anges den andra bergarten eller tegel som förekommer i samma objekt som sten 1
Stentyp	Stenens bearbetning: OB=obearbetad, TUKT= tuktad, KLUVEN, KVADER, RÅBRUTEN och för tegel RÄFFLAT
Stenstorlek	Avser stenarnas och teglens ungefärliga genomsnittliga storlek där de har kunnat mätas. I princip har minst tio stenar mätts för varje murparti.
Sten högst	För att kunna jämföra variationerna på stenstorleken har högsta respektive lägsta höjd tagits fram ur kolumnen Stenstorlek. Här anges stenarnas största höjd
Sten lägst	Här anges stenarnas minsta höjd
Skifttyp	Här anges om stenarna ligger i jämna eller ojämna (dvs inga lager) skift med variationer samt teglens förbandsteknik, munk- eller renässansförband.
Skift högst	Eftersom stenstorleken inte alltid är synlig på grund av täckande fogar har skiftens höjd mätts in. Här anges den högsta skifthöjden
Skift lägst	Den lägsta skifthöjden
Murtjocklek	Murarnas tjocklek har mätts (i cm) för varje byggnadsdel om det varit möjligt, oftast i fönster och i första hand i den östra delen. Väderstrecken anges med förkortning, frågetecken osäkert

Bredd	Den invändiga bredden (N-S) har mätts (i cm) i varje byggnadsdel, i regel i östra delen. Där det varit synliga avvikelser har även den västra delens innermått mätts.
Bredd V	Ibland är kyrkorummet avsmalnande mot öster. I sådana fall anges här bredden även i västra delen.
Längd	Varje byggnadsdels invändiga längd (Ö-V) har mätts (i cm).
Portalens placering	Långhusets portaler är placerade i långhusets västra del, ofta med ett avstånd motsvarande murens tjocklek till den inre västmuren. Men det finns avvikelser där portalerna är placerade längre mot öster. Här anges avståndet (i cm) från portalöppningen till långhusets västra hörn, exteriör.
Höjd	Anger byggnadsdelarnas (ej torn) utvändig höjd (i cm) från sockel alternativt marknivå. Även de ursprungliga tribun-, triumf- och tornbågarnas höjd har mätts in.
Djup	Avser absidens invändiga djup (i cm) från tribunbågen eller fönstrens djup från det inre murlivet till ljusöppningen.
Korflykt	Avser förhållandet mellan korets och långhusens bredd. Vanligast är att korets yttre bredd motsvaras av långhusets inre bredd, dvs korets yttermurar ligger i flykt med långhusets innermurar. För att kunna fastställa korflykten har korens yttre bredd minskats med långhusens inre bredd. Differensen varierar mellan -170 cm och +129 cm, dvs. en del kor är smalare än långhuset medan andra är bredare. Det finns också här en del felkällor som gör att det i vissa fall är svårt att utgå från att måtten är korrekta. Ibland varierar murtjockleken mellan norr och söder, ibland finns det nyare puts, som kan vara upp till 5 cm tjock.
Sockel	Med sockel avses profilerad sockel, vanligast med skråkant (1). När sockeln inte är synlig behöver det inte betyda att den saknas. Dels kan den vara dold av senare påförda marklager eller vara skapade av puts eller cement i samband med senare ombyggnader. Jag har därför valt att markera sådana som inte med säkerhet kan identifieras som medeltida (3). Endast i de fall det finns någon grundsten som sticker ovanför marknivån, ofta vid hörnen, har jag utgått från att sockel saknas (0).
Fris, blinding	Anger en med murverket samtida fris och/eller blinding.
Fogtyp	Här framgår endast fogar som har försetts med rits (Rits) eller är skolade med småsten (Skol) eller innehåller tegel (Tegel).
Valvtyp	De allra flesta valven är kryssvalv. Här anges endast stjärnvalv eller tunnvalv.
Följskift	Sköldbågarna kan vara försedda med följskift, antingen runda (VULST), eller firsidiga (4-SID)
Valvtjocklek	Valvkapporna av tegel är antingen en helsten tjocka (HEL), eller en halvsten tjocka (HALV) eller så kan den nedersta delen vara förtjockade (HALV/HEL).
Kragband	Pilastrarnas kragband är profilerade på olika sätt: A= platt, hålkäl, platt; B= endast platt; C= platt, vulst; D= två platt; E= vulst, hålkäl, vulst; F= annat
Pilaster	Här anges antalet språng, 1, 2, 3, 4 eller 5 samt om valvet har konsoler eller kolonnetter

Valvribbor

Valvribbornas profiler beskrivs enligt A= klöverformad, B= vulst; C= vulst, hålkäl, vulst; E= 3-sidig, hålkäl; F= 4-sidig; Fa: 4-sidig avsmalnande; G: 4-, 3-, 4-sidig; H: 3- och 4-sidig; KOL= kolonnett

Ovanribbor

Vissa valvribbor är förstärkta med ribbor synliga från vinden, här kallade ovanribbor. Många valv har dock inte kunnat undersökas pga isolering, se ovan, del A.

Referenser

- Anglert, M. (1995). *Kyrkor och herravälde: från kristnande till sockenbildning i Skåne*. Diss. Lund : Univ.. Stockholm.
- Banning, Knud (red.), *A catalogue of wall-paintings in the churches of medieval Denmark 1100-1600: Scania, Halland, Blekinge*, Akad. forl., Copenhagen, 1976-1982
- Brunius, C.G. (1850). *Skånes konsthistoria för medeltiden*. Lund: Gleerup.
- Danske kalkmalerier*. (1985-1992). København: Nationalmuseet.
- Karlsson, M. (1998). *Navis ecclesie. Kyrka och demografi i det medeltida Skåne. Lund. D-uppsats i medeltidsarkeologi, Lunds universitet (stencil)*.
- Löfvendahl, Runo & Sundnér, Barbro (1997). *Lunds domkyrka: stenmaterial och skadebild*. Stockholm: Riksantikvarieämbetet
- Friberg, G. & Sundnér, B. (red.) (1996). *Natursten i byggnader. Stenen i tiden : från 1000-talet till 1940*. 1. [uppl.] Stockholm: Institutionen för konservering, Riksantikvarieämbetet och Statens historiska museer
- Rydbeck, M. (1943). *Valvslagning och kalkmålningar i skånska kyrkor*. Lund: Gleerup.
- Sundnér, B. (1986). Kan murningstekniken datera medeltidskyrkorna?. *Medeltiden och arkeologin / redaktion: Anders Andrén ...* (s. 199-212).
- Sundnér, B. 1989. Medeltida byggnadsteknik. *En kronologisk studie av Ystadsområdets kyrkor. By, huvudgård och kyrka. Studier i Ystadsområdets medeltid*. (red. Anglert, M. och Andersson, H.) Lund Studies in Medieval Archaeology 5. Stockholm.
- Sundnér, B. m.fl. 1990. *Undersökning av kyrkliga inventarier i Historiska museet, Lund*. Rapport. RIK/Riksantikvarieämbetet.
- Sundnér, B. (1993). The Archaeology of the Medieval Churches. *The study of medieval archaeology: European symposium for teachers of medieval archaeology, Lund 11-15 June 1990/ redaktion: Wienberg, Jes & Andersson, Hans* s. 199-210
- Sundnér, B. (1995). Byggnadssten i Skåne. *Hikuin* 22.
- Sundnér, B. (1997). Building Stone as Archaeological Source Material. *Visions of the Past. Editor Andersson, Hans, Carelli, Peter, Ersgård, Lars*. s. 73-90
- Sundnér, B. (2000). The archaeology of buildings and buildings as archaeological sources. *Att tolka stratigrafi / redaktionskommitté: Gunhild Eriksson, Stefan Larsson, Viveka Löndahl*. (S. 26-35)
- Sundnér, B. (2012). Stenkyrkorna som landskapsmarkörer – det medeltida stenkyrkobyggandet i Lundaområdet. *Lunds historia – staden och omlandet. 1. Medeltiden. En metropol växer fram (990-1536) Huvudförfattare Carelli, Peter*
- Tynell, L. (1913-1921). *Skånes medeltida dopfuntar*. Stockholm: Kungl. Vitterhets historie och antikvitets akademien.
- Vård och underhållsplaner, Lunds stift*